

МИР ТА БЕЗПЕКА

УКРАЇНА — РОСІЯ: ЧИ МОЖЛИВЕ БЕЗКОНФЛІКТНЕ СПІВІСНУВАННЯ?

Результати експертного опитування

Максим Хилько
Грудень 2021

Українських, російських та німецьких експертів об'єднує усвідомлення неможливості швидкого вирішення конфлікту між Україною та РФ, а популярні «прості» рецепти врегулювання викликають у опитаних фахівців скепсис.

Серед експертів немає єдиної думки щодо оптимальної моделі співіснування України та РФ, проте є спільні позиції щодо того, які сфери взаємодії є найбільш, а які — найменш ризикованими для двосторонніх взаємин.

США та ЄС, на думку опитаних фахівців, є тими зовнішніми гравцями, які мають найкращі можливості посприяти врегулюванню конфлікту між Україною та Росією.

Зміст

	Вступне слово	2
1	Короткі підсумки	3
2	Методологія дослідження	5
3	Основні результати дослідження	7
3.1.	На коротко- і середньострокову перспективи — оптимізму небагато.....	7
3.2.	Чинники, що могли би покращити/погіршити відносини, знизити/підвищити ризики конфронтації....	9
3.3.	Спільні виклики та потенційні сфери співпраці.....	15
3.4.	Чи готова Росія сприймати Україну як незалежну державу?	18
3.5.	Моделі співіснування	19
3.6.	Потенційні фасилітатори	20
4	Перспективи подальших досліджень	22

ВСТУПНЕ СЛОВО

Після більш як семи років російсько-українського конфлікту, що триває, немає чіткого бачення перспектив відносин між двома державами ні на офіційному, ні на експертному рівнях. Наявні дослідження фокусуються переважно на пошуку шляхів завершення збройного протистояння та відновлення територіальної цілісності України. Безперечно, мирне врегулювання і повернення територій та громадян, що на них проживають, є пріоритетом для України, але досягнення цих цілей потребує також комплексного бачення відносин із Росією із врахуванням широкого контексту, а також формування стратегічного бачення, яке допомогло би створити підґрунтя для безконфліктного співіснування у майбутньому.

Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба неодноразово слушно зазначав, що Україні потрібно «навчитися жити з Росією». Зробити це неможливо без тверезого аналізу різних факторів двосторонніх відносин, об'єктивної оцінки інтересів та безпекових міркувань усіх зацікавлених сторін включно з ключовими світовими акторами, врахування перспектив розвитку всього спектру двосторонніх та багатосторонніх відносин.

У цьому контексті Рада зовнішньої політики «Українська призма» та Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні ухвалили рішення провести експертне опитування щодо ключових чинників та перспектив українсько-російських відносин, залучивши до нього експертів з України та Росії, а також Німеччини, яка бере активну участь у рамках Нормандського переговорного формату та є важливим політичним й економічним партнером і України, і Росії.

У рамках даного проекту не планувалося претендувати на відображення позицій експертних спільнот України, Росії та Німеччини у цілому, натомість отримати зріз поглядів професіоналів з досвідом експертизи з тематики відносин України та Росії, який дав би підґрунтя для попередніх висновків і допоміг визначити перспективні напрямки подальших досліджень з даної тематики. Варто наголосити, що результати дослідження відображають узагальнені позиції опитаних експертів, а не установ, у яких вони працюють, а також організацій та фахівців, що провели дане дослідження.

Опитування виявило як показові відмінності у поглядах експертів з різних держав щодо одних питань, так і несподівану схожість оцінок — щодо інших. Зокрема, дослідження показало, що експертів трьох держав об'єднує усвідомлення складності конфлікту між Україною та РФ, а також неможливості його швидкого вирішення, тим паче за допомогою «простих» рецептів. Що не завжди ті рішення, які здаються очевидними на перший погляд, будуть справді ефективними з урахуванням більш широкого контексту та супутніх ризиків.

Сподіваємося, що виявлений зріз поглядів експертів стане в нагоді не лише посадовцям, дипломатам, політикам та експертам, дотичним до формування державної політики, а й широкому колу громадян, які прагнуть кращого розуміння міждержавних відносин.

Організації-виконавці дослідження висловлюють особливу вдячність проектному координатору Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні Марії Коваль-Гончар за її цінний внесок у реалізацію проекту.

МАРСЕЛЬ РЬОТІГ

Директор Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Республіці Молдова

МАКСИМ ХИЛЬКО

Директор програми «Російські та Білоруські Студії» Ради зовнішньої політики «Українська призма»

1

КОРОТКІ ПІДСУМКИ

Не претендуючи на відображення позицій експертних спільнот України, Росії та Німеччини загалом, проведення дослідження дало можливість отримати певний зріз поглядів професіоналів з досвідом експертизи тематики відносин України та Росії, а також зробити декілька попередніх висновків, важливих для визначення перспективних напрямів подальших досліджень з даної тематики. Методологію та детальний виклад результатів експертного опитування зазначено у відповідних розділах даної публікації. У цьому розділі наведено окремі висновки, що відображають як основні виявлені тенденції, так і деякі доволі несподівані результати.

1. Опитаних експертів з усіх трьох держав об'єднує усвідомлення неможливості простого і швидкого вирішення конфлікту між Україною та РФ. На коротку (1-2 роки) і середньострокову (3-5 років) перспективи більшість експертів прогнозують збереження теперішнього статус-кво, або ж подальше погіршення політичних відносин і згортання економічної співпраці, а також воєнні ескалації на лінії розмежування в ОРДЛО. З оптимістичного: лише поодинокі експерти вважають вірогідною повномасштабну воєнну ескалацію між РФ та Україною.

2. Доволі несподіваним стало те, що на довгострокову (6-15 років) перспективу найбільшими оптимістами виявилися російські експерти: дві третини вважає, що у такому часовому горизонті ОРДЛО буде повернуто до складу України, а економічна й політична співпраця між Україною та РФ активізується. Натомість лише 15% українських та 11% німецьких експертів вірять у такий розвиток подій, більшість з них прогнозують більш песимістичні сценарії.

3. Більшість опитаних експертів трьох держав дотримуються позиції, що перебіг українсько-російського протистояння більшою мірою залежить від політики РФ, ніж України. Водночас українські та німецькі експерти не очікують суттєвої зміни політики Кремля після транзиту влади у РФ, очевидно дотримуючись думки, що основні причини конфлікту лежать поза особистою позицією В. Путіна.

4. Доволі несподіваним результатом була підтримка відносною більшістю опитаних російських експертів

позиції, що вступ України до ЄС мав би позитивні наслідки для розвитку українсько-російських відносин (підтримка цього чинника абсолютною більшістю українських експертів була передбачуваною). Ще більш несподіваним було те, що саме серед російських експертів була найменша частка тих, хто вважає, що вступ України до ЄС мав би негативні наслідки для українсько-російських відносин (при цьому відповідні застереження висловили значно більше українських та німецьких експертів).

5. Якщо відносна більшість опитаних експертів усіх трьох держав висловилися на користь позитивного впливу можливого вступу до ЄС на відносини України із РФ, то щодо вступу до НАТО таку позицію поділяють тільки більшість українських експертів, натомість більшість німецьких і російських — вважають, що це підвищило би ризики конфронтації. Прогнозовано протилежна картина спостерігається щодо опції повернення України до політики позаблоковості / проголошення нейтралітету: її підтримують більшість російських та німецьких експертів, але лише чверть українських.

6. Більшість опитаних експертів, зокрема українських, не поділяють доволі поширені застереження, що покращення відносин ЄС та США з Росією негативно вплинуло би на українсько-російські відносини. Більшість експертів також не вважають, що подальше нарощування західних санкцій проти РФ або скорочення до мінімуму обсягів українсько-російської торгівлі мало би суттєвий вплив на відносини між двома державами та ризики конфронтації.

7. Німецькі та російські експерти більше, ніж їхні українські колеги, розраховують на потенціал позитивного впливу успішних реформ та економічного зростання в Україні на розвиток українсько-російських відносин. Водночас експерти усіх трьох держав солідарні, що у випадку виникнення глибокої економічної кризи в Україні — конфронтаційні ризики у відносинах із РФ зросли би. Тож зміцнення економіки важливе для України у тому числі й у контексті посилення безпеки.

8. Цікаві тенденції спостерігаються щодо оцінки опитаними експертами чинників формування у громадян

РФ сприйняття українців як окремого народу з правом на незалежну державу з власною внутрішньою та зовнішньою політикою. Опитані німецькі та російські експерти значно частіше за українських колег зазначали з-поміж цих чинників розбудову сильних демократичних інституцій, верховенства права, сильної економіки і високого рівня життя. Натомість українські експерти вважають найбільш переконливим чинником вступ до ЄС та/чи НАТО.

9. Попри доволі поширену в Україні думку, що більшість громадян РФ ніколи не сприйматимуть українців як окремий народ, а Україну як незалежну державу, лише один опитаний український експерт обрав відповідну опцію відповіді.

10. Імперська ідеологія й віра керівництва РФ у концепції «русского мира» і «триєдиного русского народа» — це те, що на думку більшості опитаних експертів перешкоджає сприйняттю російським керівництвом України як незалежної держави. Окрім того, серед таких чинників експерти найчастіше називали: побоювання нинішнього керівництва РФ, що потенційний успіх демократичної України стане прикладом для громадян РФ та інших держав, які Москва вважає зоною своїх привілейованих інтересів; переконання керівництва РФ, що незалежність України — загроза для безпеки Росії; прагнення включити Україну до російських інтеграційних проєктів, у тому числі економічних; слабкість економіки України.

11. Пропонуючи власні варіанти чинників/умов, які можуть знизити ризики повномасштабного військового конфлікту між Україною та РФ, експерти з усіх трьох держав у незначних варіаціях зазначили про потребу нарощувати обороноздатність України, зокрема за допомогою Заходу. Українські та німецькі експерти пропонували схожі ідеї щодо необхідності посилення двосторонньої військової співпраці України з державами-партнерами, а також сприяння нарощуванню західних інвестицій в українську економіку. Спільною для кількох українських та російських експертів була ідея надання Україні міжнародних безпекових гарантій у

формі двосторонніх чи багатосторонніх договорів.

12. За балансом позитивних та негативних оцінок, потенційно найбільш перспективними й найменш ризикованими для двосторонньої взаємодії України та Росії сферами, на думку опитаних експертів, є наступні: економіка; кліматичні зміни й екологія; охорона здоров'я; боротьба проти злочинності.

13. Жодна з опцій відповіді на запитання «Відносини між якими країнами могли б стати оптимальною моделлю співіснування України та РФ?» не здобула підтримки понад третини опитаних експертів з України, Росії чи Німеччини. У середньому частіше за інші опції експерти обирали наступні моделі співіснування: Фінляндія–СРСР; Польща–Німеччина; Канада–США; Хорватія–Сербія.

14. З-поміж опитаних експертів трьох держав думки співпали щодо зовнішніх гравців, які мають найкращі можливості посприяти врегулюванню конфлікту між Україною та РФ: США та ЄС. Прикметно, що російські та німецькі експерти віддали рівну кількість голосів обом цим акторам, а українські експерти надали суттєву перевагу США. Варто зазначити, що жоден опитаний експерт не обрав ООН — це важливий індикатор оцінки ефективності організації, у Статуті якої цілком підтримання миру значиться першою.

15. Опитані українські експерти покладають менше надій на потенційний внесок громадських організацій до врегулювання конфлікту, ніж їх російські та німецькі колеги. Найбільш популярний варіант відповіді українських експертів щодо можливої ролі громадських організацій — їхнє сприяння вирішенню проблем порушень прав людини, зокрема в ОРДЛО та у Криму. Натомість російські та німецькі експерти частіше обирали опції пропонувати експертних майданчиків для дискусій з питань, які є табуйованими чи надто чутливими для політиків; зниження напруги й налагодження довіри між українським та російським народами; сприяння підвищенню зацікавленості українського та російського суспільств у завершенні конфлікту.

2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Цілі дослідження полягали в тому, аби з'ясувати в який спосіб експерти з України, Росії та Німеччини бачать розвиток відносин між Україною та Росією на коротку, середню і довгострокову перспективи; які чинники найбільше впливають на двосторонні відносини — позитивно чи негативно; як можна було би уникнути подальшої деградації відносин та ескалації; якою могла би бути оптимальна модель співіснування двох держав; які зовнішні суб'єкти могли б сприяти врегулюванню відносин між Україною та Росією; яким міг би бути внесок до врегулювання представників громадянського суспільства.

Дослідження включало три основні етапи: розроблення анкети для експертного опитування, проведення опитування експертів, аналіз результатів опитування.

Експертне опитування проводилося методом анкетування фахівців з українсько-російських відносин — експертів з трьох держав: Україна, Росія та Німеччина. Вибір саме цих трьох держав обумовлено тим, що: 1) Україна і Росія є сторонами конфлікту і саме ці держави є об'єктом дослідження; 2) Німеччина є активним посередником у рамках Нормандського переговорного формату, а також важливим політичним і торговельним партнером і України, і Росії.

Розроблення анкети-опитувальника для експертів охопило кілька етапів. Спочатку група експертів Програми «Російські та Білоруські Студії» Ради зовнішньої політики «Українська призма» склала перелік запитань, що відповідають цілям дослідження, а також запропонувала різні опції відповідей, ґрунтуючись на принципах академічної об'єктивності та неупередженості.

Попередню версію анкети-опитувальника запропонували оцінити фахівцям Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, аби внести пропозиції, уточнення та доповнення. Згодом уточнену анкету запропонували заповнити трьом українським незалежним експертам — фахівцям з українсько-російських відносин та з конфліктології, аби оцінити на предмет відповідності поставленим цілям дослідження та принципу об'єктивності. Враховуючи висловлені зауваження, було сформовано фінальну версію анкети-опитувальника.

Анкета містить 15 запитань, з них 11 — закритого типу з можливістю запропонувати власний варіант відповіді, 3 запитання відкритого типу, а також 1 — закритого типу без опції власного варіанту відповіді.

Опитування проведено з використанням Google Forms, посилання на які надсилали виключно запрошеним до опитування експертам. Етап заповнення анкет експертами відбувся у червні-липні 2021 р.

Вибір експертів для участі в опитуванні проводився у процесі консультацій фахівців програми «Російські та Білоруські Студії» Ради зовнішньої політики «Українська призма» з офісами Фонду імені Фрідріха Еберта у Києві, Москві та Берліні, позаяк саме з цих трьох держав залучали експертів до опитування.

У межах проекту не планувалося опитати велику кількість експертів й претендувати на відображення загальною позицій експертних спільнот України, Росії та Німеччини. Завдання полягало в тому, щоб отримати певний зріз поглядів професіоналів з досвідом експертизи щодо відносин України та Росії, який дав би підґрунтя для попередніх висновків і допоміг окреслити перспективні напрями подальших досліджень з даної тематики.

До переліку експертів для участі в опитуванні ввійшли компетентні фахівці з українсько-російських відносин, які мають відповідний досвід експертизи з тематики дослідження, тяжіють до об'єктивності в професійних оцінках, прагнуть уникати політичної ангажованості в експертній роботі. Враховуючи, що тематика дослідження є більш політично чутливою для українських експертів як громадян держави, що стала жертвою агресії, було вирішено опитати більшу кількість українських експертів, аніж їхніх російських та німецьких колег, а результати опитування відобразити у відсотках по кожній країні окремо, що дасть можливість їх релевантного порівняння.

З метою дотримання принципу пропорційності анкети було надіслано експертам почергово за окремими списками по Україні, Росії та Німеччині до отримання попередньо визначеної достатньої для цілей даного дослідження кількості заповнених анкет: 20 анкет, за-

повнених українськими експертами, 9 — російськими, 9 — німецькими. Зважаючи на політичну чутливість тематики, експертам надавали можливість не включати свої імена та афіліації до загального списку учасників опитування. Цим правом на анонімність скористалися чотири українських, чотири російських та один німецький експерти.

Аналіз результатів опитування

Після завершення етапу заповнення анкет експертами, результати опитування узагальнено, систематизовано,

проаналізовано й подано у формі висновків та діаграм з коментарями до них.

Для зручності сприйняття й релевантності порівняння результати опитування подано у відсотках (окремо по експертам з України, Росії та Німеччини) й округлені до цілих чисел. Суми відповідей у деяких запитаннях можуть відрізнятися від 100%, оскільки у кількох випадках окремі експерти відповіли не на всі запитання, а у деяких — пропонували власні варіанти відповіді замість того, щоб обирати з-поміж запропонованих опцій.

3

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. НА КОРОТКО- І СЕРЕДНЬОСТРОКОВУ ПЕРСПЕКТИВИ — ОПТИМІЗМУ НЕБАГАТО

Експерти всіх трьох держав здебільшого не висловлювали оптимізму щодо розвитку відносин між Україною та РФ у короткостроковій (1-2 роки) перспективі: у кращому разі зберігатиметься статус-кво, хоча вірогідні також погіршення політичних відносин і воєнні ескалації на лінії розмежування в ОРДЛО (див. Діаграму 1). Найбільш частими були наступні відповіді експертів:

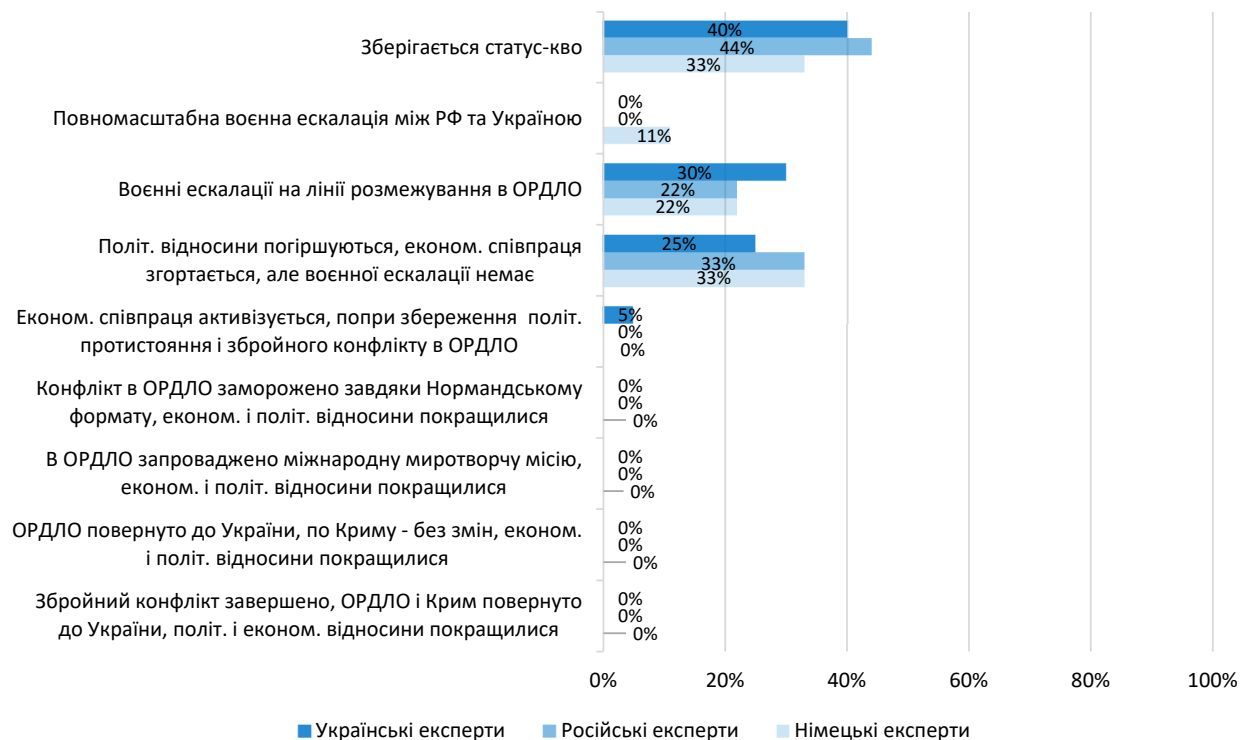
- «зберігатиметься теперішній статус-кво» — цю опцію вважають найбільш вірогідною 44% опитаних російських, 40% українських і 33% німецьких експертів;

- «політичні відносини погіршуватимуться, економічна співпраця згортатиметься, але воєнної ескалації між РФ та Україною не буде» — такий розвиток передбачають по 33% російських та німецьких експертів, а також 25% українських;
- «матимуть місце воєнні ескалації на лінії розмежування в ОРДЛО» — так вважають 30% опитаних українських експертів і по 22% російських та німецьких.

При відповіді на те ж запитання, але щодо середньострокової (3-5 років) перспективи, експерти з усіх трьох держав найчастіше висловлювали думку, що «політичні відносини погіршуватимуться, економічна співпраця згортатиметься, але воєнної ескалації між РФ та Україною не буде»: так вважають 44% опитаних російських експертів, 35% українських та 22% німецьких (див. Діаграму 2).

Діаграма 1.

Як будуть розвиватися відносини між Україною та РФ у КОРОТКОСТРОКОВІЙ (1-2 роки) перспективі? (один варіант відповіді)

А от щодо другої за частотою вибору опції розвитку відносин спостерігаємо певні відмінності. Серед російських (33%) та німецьких (22%) експертів другою найчастіше обраною опцією було: «матимуть місце воєнні ескалації на лінії розмежування в ОРДЛО». Натомість серед українських експертів друге і третє місце серед найчастіше обраних опцій на середньострокову перспективу із показниками по 20% ділять наступні: «зберігатиметься теперішній статус-кво»; «економічна співпраця активізується, попри збереження теперішнього рівня політичного протистояння і збройного конфлікту в ОРДЛО».

Один російський експерт висловив думку, що розвиток подій залежатиме від трансформації українського суспільства, трансформації влади в Росії, а також взаємин РФ та Заходу. Один німецький експерт вважає, що матиме місце повзуча інкорпорація ОРДЛО до Росії, хоча формально Москва цього не визнаватиме. Інший німецький експерт висловив думку, що розвиток подій у середньостроковій та довгостроковій перспективі залежить від того, чи вдасться президенту РФ і надалі придушувати демократію і продовжувати політику розбудови «руського мира».

Повномасштабну воєнну ескалацію між РФ та Україною у короткостроковій перспективі вважає вірогідною лише один експерт (німецький), а у середньостроковій — лише два експерти (один український та один німецький).

Що стосується довгострокової (6-15 років) перспективи, то про однозначно найбільш поширений вибір

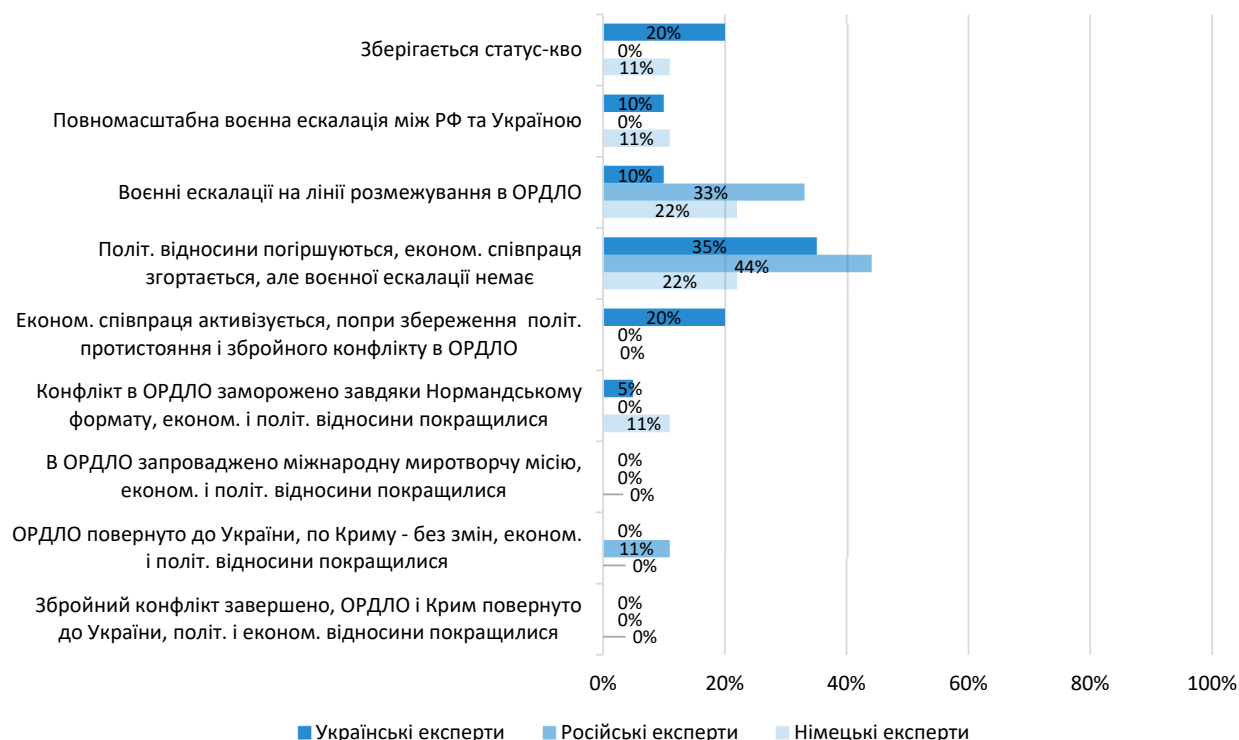
можна говорити лише щодо опитаних російських експертів: 67% вважають, що «ОРДЛО буде повернуто до складу України, але питання Криму залишиться у теперішньому стані, при цьому активізується економічна співпраця і покращиться політичний клімат відносин між Україною та РФ». З-поміж українських експертів цю опцію обрали лише 15% опитаних, а з-поміж німецьких — 11% (див. Діаграму 3).

На відміну від переважно оптимістично налаштованих щодо довгострокової перспективи російських експертів, серед їхніх українських та німецьких колег не було однозначного вибору на користь певних опцій. При цьому найбільш частими відповідями були наступні:

- «політичні відносини погіршуватимуться, економічна співпраця згортатиметься, але воєнної ескалації між РФ та Україною не буде» (22% німецьких і 20% українських експертів; цю опцію також обрали 11% їх російських колег);
- «зберігатиметься теперішній статус-кво» (22% німецьких і 5% українських експертів);
- «матимуть місце воєнні ескалації на лінії розмежування в ОРДЛО» (11% німецьких, 11% російських, 5% українських експертів);
- «збройний конфлікт в ОРДЛО буде заморожено завдяки переговорам у Нормандському форматі, активізується економічна співпраця, покращиться політичний клімат відносин між Україною та РФ» (15% українських і 11% російських експертів).

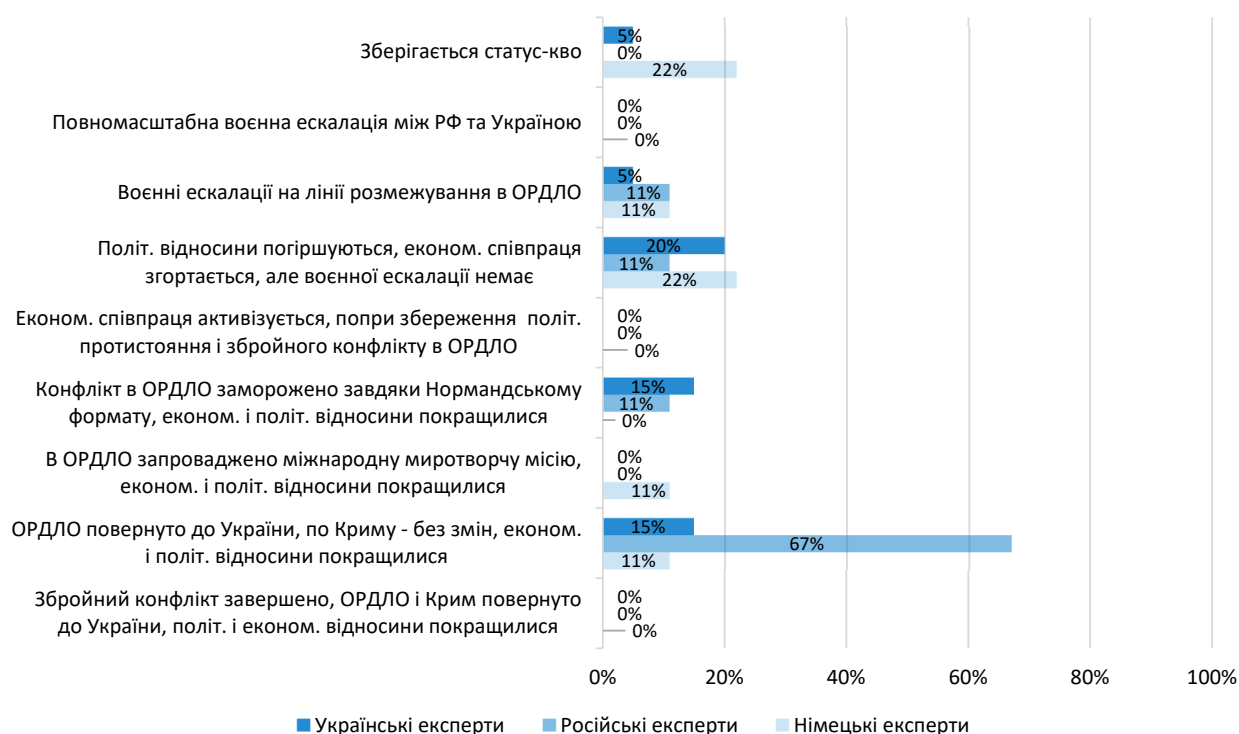
Діаграма 2.

Як будуть розвиватися відносини між Україною та РФ у СЕРЕДНЬОСТРОКОВІЙ (3-5 років) перспективі? (один варіант відповіді)

Діаграма 3.

Як будуть розвиватися відносини між Україною та РФ у ДОВГОСТРОКОВІЙ (6-15 років) перспективі? (один варіант відповіді)

П'ять українських експертів запропонували власні варіанти відповідей. Один з них висловив думку, що у довгостроковій перспективі рівень співпраці між Україною та РФ залишатиметься стабільно низьким, а конфлікт на Донбасі буде у такому ж стані, як і нині. Інший експерт вважає, що конфлікт не має розв'язання, оскільки його причиною є імперські амбіції РФ з одного боку та бажання України бути незалежною — з іншого, і оскільки РФ є сильнішою стороною, то ситуація не розв'яжеться, доки там не відбудуться значні трансформації, які маловірогідні в окресленій перспективі. Ще один експерт вважає, що економічна співпраця України та РФ зросте, але жодного впливу на покращення стосунків це не матиме, а конфлікт залишиться напівзамороженим. Один експерт припустив можливість розпаду РФ у довгостроковій перспективі. Інший експерт вважає, що у довгостроковій перспективі Україна і РФ можуть вийти на мирне співіснування.

Жоден опитаний експерт не обрав опцію, яка передбачає повернення не лише ОРДЛО, але й Криму до складу України навіть у довгостроковій (до 15 років) перспективі.

Якщо говорити про оптимістичний момент, то він полягає у тому, що жоден експерт не вважає найбільш вірогідною опцією на довгострокову перспективу повномасштабну воєнну ескалацію між РФ та Україною.

3.2. ЧИННИКИ, ЩО МОГЛИ БИ ПОКРАЩИТИ/ПОГІРШИТИ ВІДНОСИНИ, ЗНИЗИТИ/ПІДВИЩИТИ РИЗИКИ КОНФРОНТАЦІЇ

Оцінюючи, яким чином наведені в анкеті чинники могли би вплинути на розвиток відносин між Україною та РФ (опції відповідей: «покращить відносини / знизить ризики конфронтації»; «погіршить відносини / підвищить ризики конфронтації»; «не вплине суттєво»), щодо більш як половини запропонованих чинників експерти з усіх трьох держав висловили близькі позиції.

Щодо чотирьох чинників абсолютна більшість експертів трьох держав висловилися на користь їх здатності покращити відносини / знизити ризики конфронтації між Україною та Росією (див. Діаграму 4). Показово, що три з цих чотирьох опцій передбачають політичні зміни у самій Росії, ще одна опція — активні дії світового співтовариства:

- 1) побудова сильних демократичних інститутів, забезпечення верховенства права та свободи слова у Росії (позитивний вплив цієї опції очікують по 100% російських та німецьких експертів, а також 95% українських);
- 2) прихід до влади у РФ політичних сил, налаштованих на покращення відносин із Заходом (по 100%

російських та німецьких експертів, а також 75% українських);

- 3) відмова РФ від просування концепції «русского мира» (100% німецьких, 89% російських і 70% українських експертів);
- 4) запровадження міжнародної миротворчої місії в зону збройного конфлікту в ОРДЛО (по 67% російських та німецьких експертів, а також 60% українських).

Ще щодо трьох чинників відносна більшість експертів з усіх трьох держав висловилися на користь їх здатності покращити відносини / знизити ризики конфронтації між Україною та РФ (див. Діаграму 4), але водночас чимала частка експертів навпаки — очікують від цих чинників погіршення відносин (див. Діаграму 5):

- 5) покращення відносин ЄС та США з РФ, послаблення санкцій: 78% російських, 67% німецьких, 40% українських експертів (водночас інші 35% українських і 22% німецьких експертів вважають, що це могло би погіршити відносини / підвищити ризики конфронтації між Україною та Росією);
- 6) успішні економічні реформи в Україні, економічне зростання: 67% німецьких, 56% російських, 45% українських експертів (водночас 35% українських, 22% німецьких і 11% російських експертів вважають, що це могло би погіршити відносини / підвищити ризики конфронтації);
- 7) вступ України до ЄС: позитивний вплив цієї опції очікують 55% українських, а також по 44% російських та німецьких експертів (водночас 35% українських, 33% німецьких і лише 11% російських експертів вважають, що це могло би погіршити відносини / підвищити ризики конфронтації).

У цьому контексті цікаво відзначити наступні моменти:

- доволі поширену в Україні позицію, що потенційне покращення відносин ЄС та США із РФ мало би негативні наслідки у контексті відносин України із Росією, підтримують лише 35% опитаних українських експертів, тоді як 40% мають протилежну думку;
- на потенціал позитивного впливу успішних реформ та економічного зростання в Україні більше розраховують німецькі (67%) та російські (56%) експерти, ніж їх українські колеги (45%);
- українські (35%) та німецькі (33%) експерти частіше, ніж їхні російські колеги (11%), висловлювали застереження щодо конфронтаційного потенціалу можливого вступу до ЄС для відносин України з РФ.

Варто також відзначити, що схожа до чинника економічного зростання в Україні картина спостерігається і у позиції експертів різних держав щодо побудови сильних демократичних інститутів, забезпечення верховенства права та свободи слова в Україні. По 56% опитаних російських і німецьких експертів вважають, що це допомогло би покращити відносини / знизити ризики

конфронтації між Україною та РФ. Натомість з-поміж українських експертів так вважають лише 30%, водночас ще стільки ж українських експертів вважають, що це лише погіршить відносини / підвищить ризики конфронтації із РФ, а решта 40% — що суттєво не вплине на відносини (див. Діаграми 4; 5; 6).

Якщо відносна більшість опитаних експертів усіх трьох держав висловилися на користь позитивного потенціалу вступу до ЄС для покращення відносин України з РФ, то щодо вступу України до НАТО таку позицію поділяють тільки більшість українських експертів, натомість більшість німецьких і російських експертів вважають, що це підвищило би ризики конфронтації (див. Діаграми 4; 5).

Вступ України до НАТО:

- покращить відносини / знизить ризики конфронтації: 55% українських, 33% німецьких, 22% російських експертів;
- погіршить відносини / підвищить ризики конфронтації: 67% німецьких, 44% російських, 35% українських експертів.

Зворотна картина спостерігається щодо опції повернення України до політики позаблоковості, проголошення нейтралітету: більшість опитаних російських та німецьких експертів вважають, що це могло би знизити ризики конфронтації між Україною та РФ, тоді як серед українських експертів відносна більшість вважає, що це могло би підвищити ризики конфронтації (див. Діаграми 4; 5).

Повернення України до політики позаблоковості, проголошення нейтралітету:

- покращить відносини / знизить ризики конфронтації: 78% російських, 56% німецьких, 25% українських експертів;
- погіршить відносини / підвищить ризики конфронтації: 40% українських, 33% німецьких, 0 російських експертів.

Варто також відзначити, що більшість опитаних експертів з усіх трьох держав не бачать особливого сенсу в розширенні Нормандського формату шляхом включення до його складу США та інших держав: по 78% російських та німецьких, а також 50% українських експертів вважають, що це не мало би суттєвого впливу (див. Діаграму 6).

Що стосується питання санкцій щодо РФ, то попри поширену в Україні позицію про доцільність їхнього посилення, лише 33% німецьких, 25% українських і 11% російських експертів вважають, що запровадження нових, більш жорстких економічних санкцій ЄС і США щодо Росії могло би знизити ризики конфронтації між Україною та РФ. Натомість 35% українських і по 22% німецьких та російських експертів очікують від тако-

го кроку підвищення ризиків конфронтації. При цьому відносна більшість опитаних експертів з усіх трьох держав (67% російських, 44% німецьких, 40% українських) вважають, що посилення санкцій не мало би суттєвого впливу (див. Діаграми 4; 5; 6).

Не знаходить підтримки серед опитаних експертів і ще одна доволі поширена в Україні позиція — щодо курсу на скорочення до мінімуму обсягів торгівлі між Україною та РФ. Лише 11% німецьких і 10% українських експертів вважають, що це допомогло би знизити ризики конфронтації (серед російських експертів цю думку не підтримав жоден експерт). Натомість 44% російських, 33% німецьких і 15% українських експертів висловилися на користь думки, що це призвело би до підвищення ризиків конфронтації. А більшість опитаних експертів з усіх трьох держав (70% українських, а також по 56% російських і німецьких) вважають, що мінімізація торгівлі між Україною та РФ не мала би суттєвого впливу на їх відносини (див. Діаграми 4; 5; 6).

Цікаво відзначити, що опитані українські експерти передбачають гірші наслідки від потенційного виникнення глибокої економічної кризи в РФ, ніж їх російські та німецькі колеги: 55% українських, 44% російських і 22% німецьких експертів вважають, що виникнення такої кризи в Росії призвело би до підвищення ризиків конфронтації останньої з Україною (див. Діаграму 5). Натомість зниження ризиків конфронтації внаслідок цього чинника припускають по 44% російських і німецьких, а також 30% українських експертів (див. Діаграму 4).

Водночас абсолютна більшість експертів з усіх трьох держав припускають негативні наслідки у випадку потенційного виникнення глибокої економічної кризи в Україні: по 67% російських і німецьких, а також 65% українських експертів вважають, що виникнення такої кризи в Україні призвело би до підвищення конфронтаційних ризиків у відносинах із РФ (див. Діаграму 5). Тож зміцнення економіки важливе для України у тому числі й у контексті посилення її безпеки.

Цікавими є оцінки експертів щодо чинника зміни поколінь. Абсолютна більшість опитаних експертів з усіх трьох держав (70% українських, по 67% російських і німецьких) вважають, що природна зміна поколінь в українському суспільстві не матиме суттєвого впливу на українсько-російські відносини (див. Діаграму 6). А от щодо природної зміни поколінь у російському суспільстві думки експертів розділилися: 67% російських експертів очікують покращення відносин / зниження ризиків конфронтації між Україною та РФ (див. Діаграму 4); натомість 50% українських експертів не очікують суттєвого впливу цього чинника на двосторонні відносини (див. Діаграму 6); думки ж німецьких експертів розподілилися порівну між усіма трьома опціями: покращить, погіршить, суттєво не вплине на відносини (див. Діаграми 4; 5; 6).

Варто також відзначити протилежні очікування німецьких та українських експертів з одного боку, і російських — з іншого, щодо можливого транзиту влади у РФ до «спадкоємця» В. Путіна з нинішньої системи: 67% німецьких і 60% українських експертів вважають, що це не мало би суттєвого впливу на українсько-російські відносини (див. Діаграму 6), тоді як 67% російських експертів розраховують на покращення відносин / зниження ризиків конфронтації (див. Діаграму 4).

З-поміж власних варіантів чинників/умов, які могли би знизити ризики повномасштабного військового конфлікту між Україною та РФ, була одна позиція, яку в незначних варіаціях називали експерти всіх трьох держав, а саме:

- нарощування обороноздатності України, у тому числі завдяки допомозі Заходу.

Українські й німецькі експерти також пропонували:

- посилення двосторонньої військової співпраці України, зокрема, зі США, Великобританією, Туреччиною, Польщею, Румунією;
- нарощування західних інвестицій в економіку України (один німецький експерт також запропонував автоматично надавати дозвіл на постійне проживання в Україні громадянам держав ЄС і США);
- збільшення ціни військової ескалації для Росії (у тому числі через санкції);
- потенційні кризові явища у Росії (українські експерти писали про ресурсну кризу чи можливий розпад РФ, а німецькі — про «внутрішній хаос» у Росії).

Українські та російські експерти висловлювали схожі позиції щодо:

- потреби надання Україні міжнародних безпекових гарантій у формі двосторонніх чи багатосторонніх договорів.

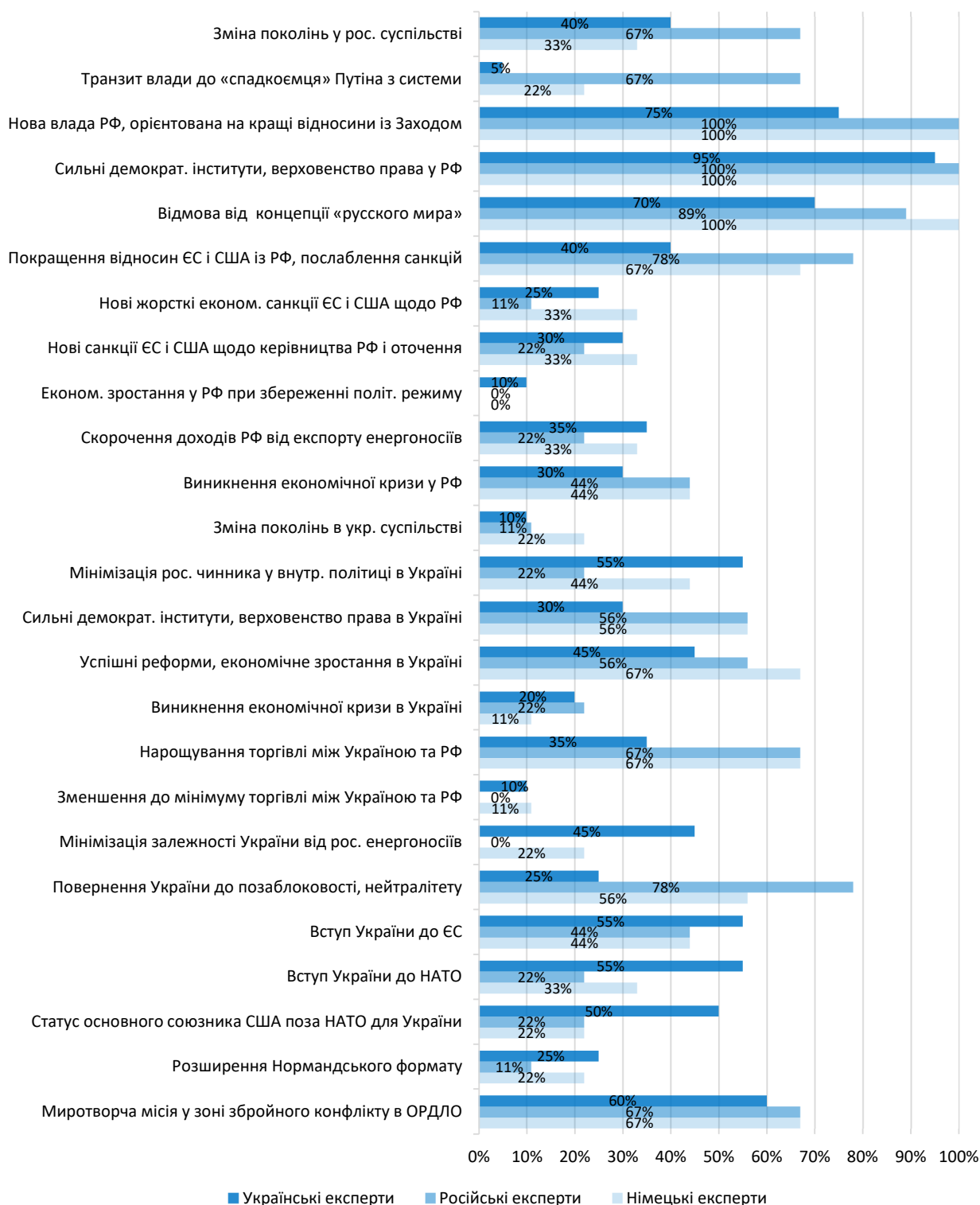
Українські експерти також називали наступні опції, які могли би знизити ризики повномасштабного військового конфлікту між Україною та РФ:

- підвищення стійкості українського суспільства до гібридних загроз;
- внутрішньополітична стабілізація в Україні;
- переконлива демонстрація Україною та партнерами готовності до опору;
- розміщення на території України європейських та американських військ і озброєнь (пропозиція одного експерта — розміщення ядерної зброї США);
- підвищення ефективності інститутів ЄС;
- ефективна стратегія стримування РФ з боку Заходу;
- професійна прагматична політика;
- знаходження проміжного компромісу шляхом переговорів.

- Російські експерти пропонували наступні власні опції:
- успішна реалізація Угоди про асоціацію та початок процедури вступу України до ЄС;
 - відмова України від курсу на членство в НАТО;
 - погодження та реалізація нових заходів деескалації та реалізації Мінських домовленостей;
 - відновлення економічних зв'язків контрольованих Києвом територій з ОРДЛО, а також України з Росією;
 - наявність політичної волі у керівництва обох країн;
 - неготовність Росії та України дозволити собі повномасштабний військовий конфлікт з точки зору супутніх втрат, а також їхня неготовність інвестувати у відновлення Донбасу.

Діаграма 4.

Експерти, які вважають, що наведені чинники могли би ПОКРАЩИТИ відносини / знизити ризики конфронтації, %

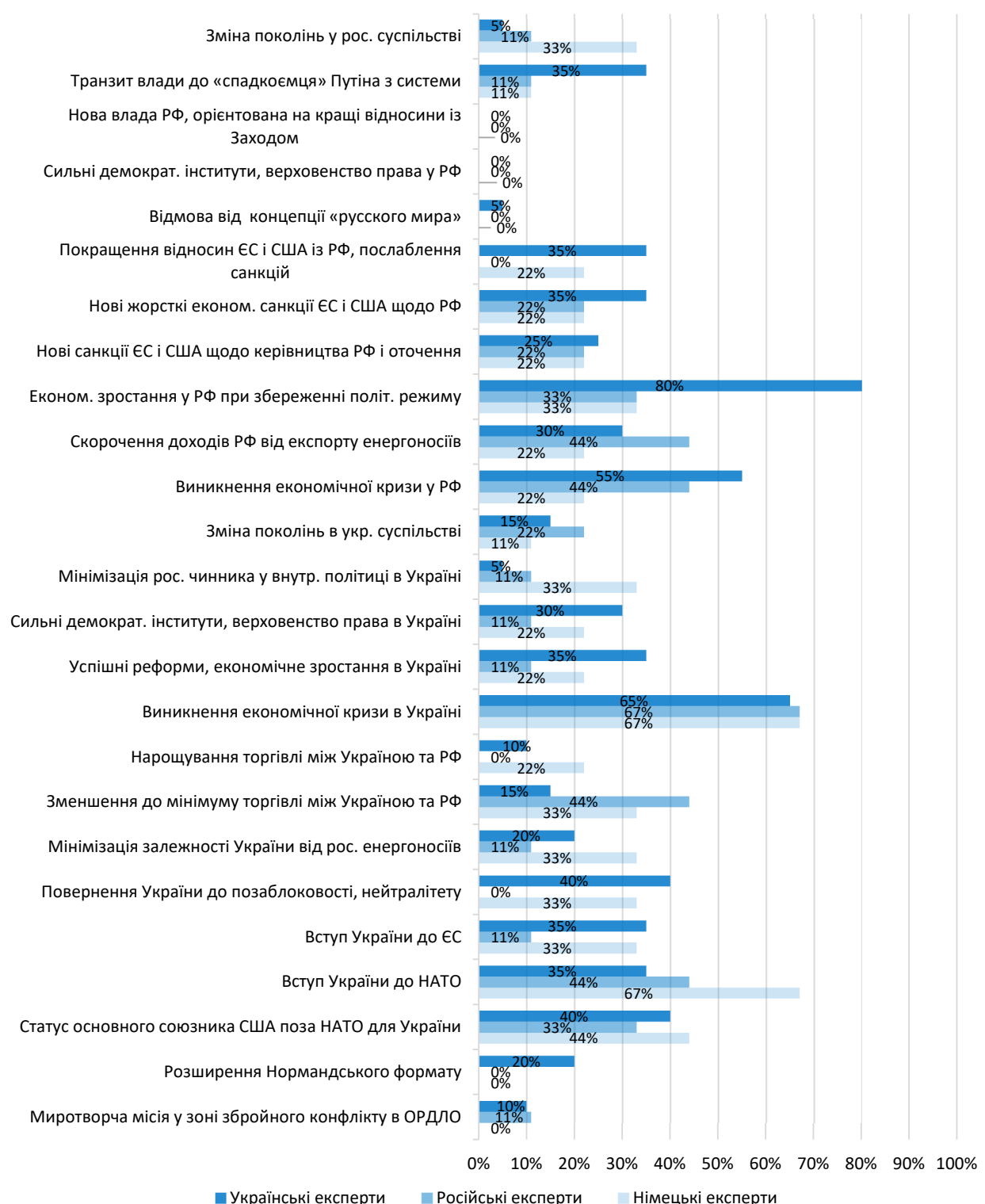
Німецькі експерти називали такі власні опції:

- переоцінка Росією своїх інтересів внаслідок змін у самій РФ, а також зростання стабільності в Україні;
- істотна зміна політики Росії щодо України і відповідна трансформація конфлікту;

- зміна політики РФ від «русского мира» у бік курсу на європейську інтеграцію;
- поліпшення дипломатичних відносин між Україною і Росією, розширення контактів на рівні суспільств;
- усвідомлення в Україні, що її армія не зможе зрівнятися із російською;
- погіршення відносин між Росією і Китаєм.

Діаграма 5.

Експерти, які вважають, що наведені чинники могли би ПОГРШИТИ відносини / підвищити ризики конфронтації, %

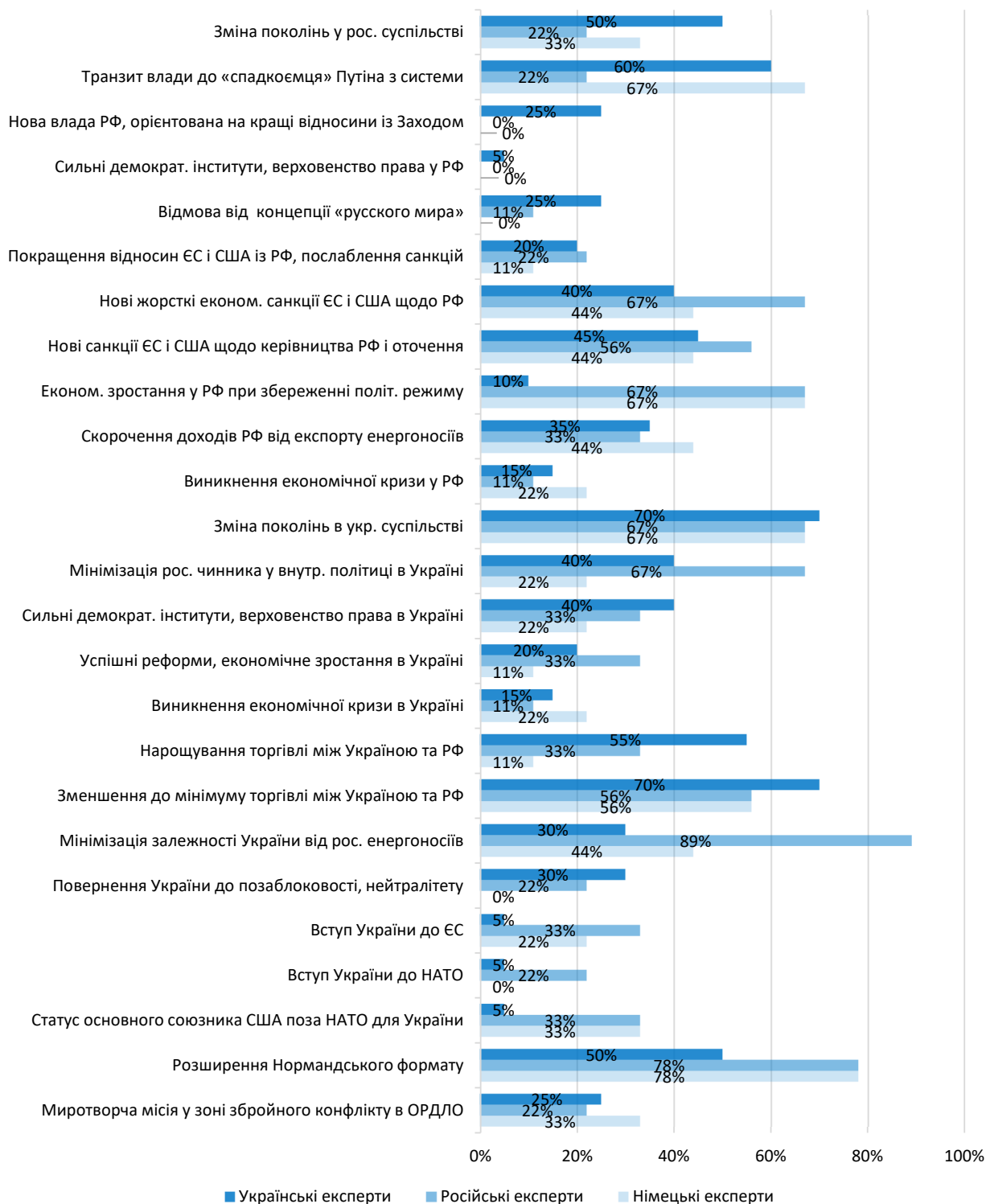

Називаючи власні варіанти чинників/умов, які могли би підвищити ризики повномасштабного військового конфлікту між Україною та РФ, експерти всіх трьох держав згадували наступні:

- послаблення єдності Заходу та його підтримки України;
- гостра внутрішньополітична криза в Росії, встановлення жорсткої диктатури В. Путіним або його більш радикальним наступником.

Діаграма 6.

Експерти, які вважають, що наведені чинники НЕ ВПЛИНУТЬ СУТТЕВО на відносини між Україною та РФ, %

Українські та німецькі експерти серед потенційних чинників підвищення ризиків також назвали:

- суттєве погіршення відносин Росії із США та Заходом у цілому;
- уведення в експлуатацію «Північного потоку 2» і можливе припинення газового транзиту територією України.

Російські та німецькі експерти назвали потенційним ризиком:

- можливу спробу Києва вирішити питання ОРДЛО чи Криму шляхом військової операції.

Українські експерти найчастіше назвали ризики, пов'язані із можливим погіршенням внутрішньополітичної ситуації у державі:

- послаблення інститутів державної влади в Україні;
- наростання внутрішніх протиріч і конфліктогенності в Україні;
- дестабілізація ситуація в Україні;
- втрата впливу Києва на ситуацію на місцях;
- деморалізація українського суспільства і втрата волі до спротиву;
- подальша експансія «руського мира» на терени України;
- «псевдопатріотичні змагання».

Серед інших чинників, що могли би підвищити ризики повномасштабного військового конфлікту, українські експерти також назвали наступні:

- зближення України із ЄС та/або НАТО без вступу й без вибудовування належної безпекової інфраструктури;
- «велика домовленість» між США, ЄС та Росією;
- спроби замирення у відповідь на агресію, що стимулюватимуть подальшу ескалацію.

Російські експерти назвали наступні потенційні чинники підвищення ризиків:

- закриття Росії у геополітичному гетто;
- визнання Росією незалежності самопроголошених «республік» в ОРДЛО;
- збереження нестійкого перемир'я без перспектив взаємоприйняттого політичного врегулювання;
- спроби врегулювання конфлікту за ініціативами НАТО або США.

Німецькі експерти назвали такі власні опції підвищення ризиків:

- непередбачуваний інцидент на лінії зіткнення;
- дефіцит запасів прісної води у Криму;
- погане врядування, посилення корупції, політична нестабільність в Україні.

3.3. СПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПОТЕНЦІЙНІ СФЕРИ СПІВПРАЦІ

Серед найбільш актуальних спільних викликів для України та РФ (респонденти мали можливість обрати до трьох варіантів відповідей) дві опції отримали найбільшу підтримку опитаних експертів усіх трьох держав (див. Діаграму 7):

- поглиблення економічного розшарування суспільств: 89% російських, 45% українських, 44% німецьких експертів;
- пандемії: 56% німецьких, 33% російських, 25% українських експертів.

Інші найбільш часто позначені експертами спільні виклики:

- невисокий рівень політичної культури населення: 44% російських, 40% українських, 11% німецьких експертів;
- кліматичні зміни, екологічні проблеми: 44% німецьких, 40% українських експертів (водночас жоден російський експерт не назвав цей виклик);
- поява нових ліній розподілу в Європі: 44% німецьких, 33% російських, 5% українських експертів;
- відтік кваліфікованої робочої сили за кордон: 44% німецьких, 22% російських, 15% українських експертів.

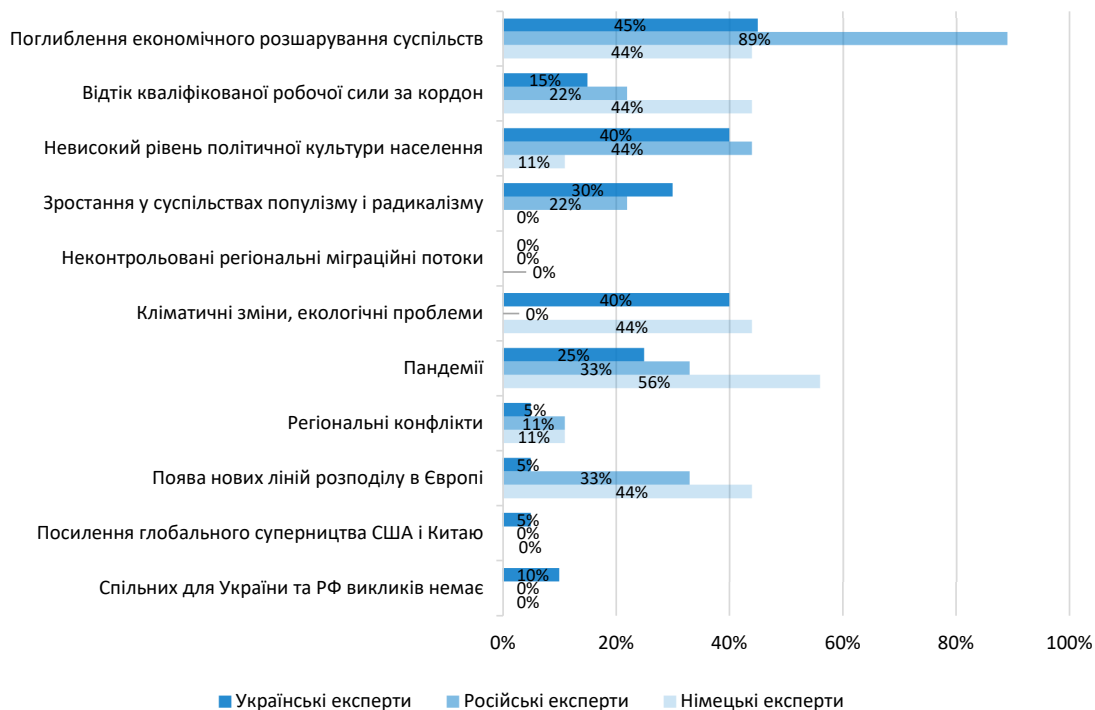
Один російський експерт запропонував власний варіант відповіді: спільну для пострадянського простору економічну і технологічну деградацію, слабку здатність до самостійної модернізації. Один німецький експерт запропонував свій варіант відповіді: потреба мати модель розвитку, що націлена на стабільність, безпеку і добробут людей.

У відповідях на запитання «В яких сферах співпраця України та РФ має найбільше шансів бути рівноцінно вигідною обом сторонам?» (респонденти мали можливість обрати до трьох варіантів відповідей) помітно, що за умов триваючої війни українські експерти значно менше вірять у перспективи взаємовигідної співпраці, ніж їх російські та німецькі колеги. Найчастіше ж опитані експерти назвали наступні опції (див. Діаграму 8):

- економіка: 67% російських, 44% німецьких, 20% українських експертів;
- освіта і наука: по 56% російських і німецьких, але лише 10% українських експертів (водночас значно більше українських експертів (25%) віднесли цю сферу до найбільш загрозливих для двосторонніх відносин — див. Діаграму 9);
- кліматичні зміни, екологія: 56% німецьких, 33% російських, 25% українських експертів;
- охорона здоров'я: 44% німецьких, 11% російських, 10% українських експертів;
- боротьба проти злочинності: 22% німецьких, 22% російських, 15% українських експертів.

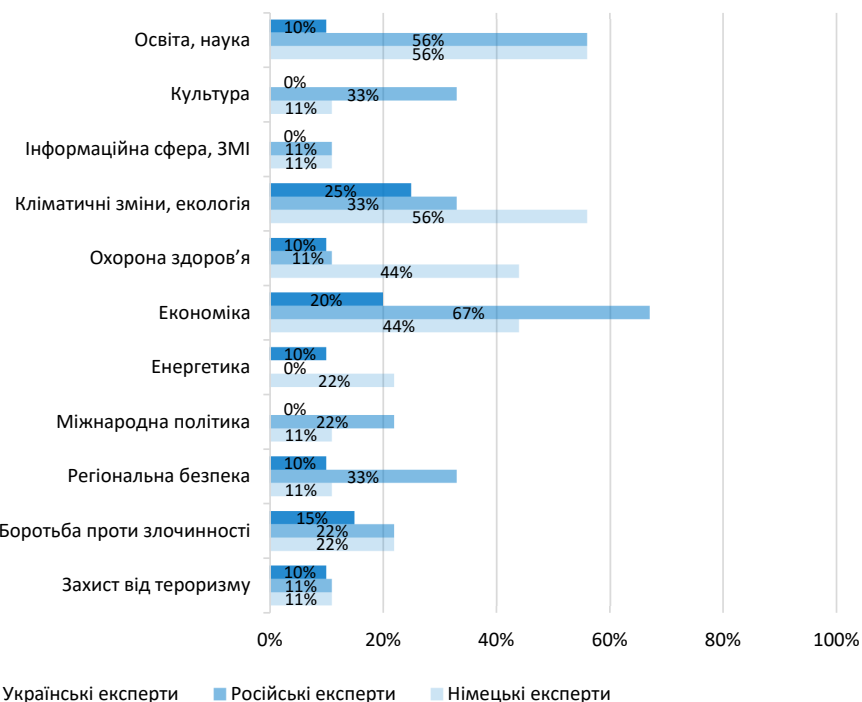
Діаграма 7.

Найбільш актуальні спільні виклики для України та РФ (до трьох варіантів відповідей)

Діаграма 8.

У яких сферах співпраця України та РФ має шанси бути рівноцінно вигідною обом сторонам? (до трьох варіантів відповідей)

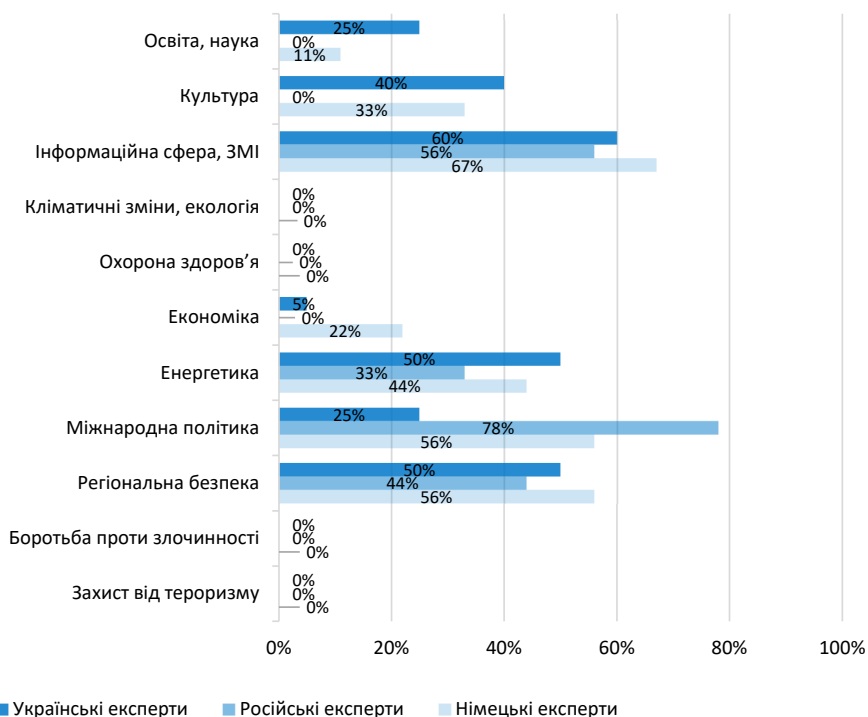

Прикметно, що жоден опитаний українських експерт не бачить перспектив взаємовигідної співпраці із РФ у сферах культури; інформації та ЗМІ; міжнародної політики. Натомість жоден російський експерт не обрав енергетику як потенційно взаємовигідну сферу.

Два українські експерти в опції власного варіанту відповіді відзначили, що наразі взаємовигідна співпраця неможлива, оскільки дії РФ спрямовані на позбавлення України суб'єктності, на її поглинання. Інші два українські експерти без пояснення причин висловили-

Діаграма 9.

Взаємодія в яких сферах найбільше ставить під загрозу двосторонні відносини між Україною та Росією? (до трьох варіантів)

ли думку, що взаємовигідна співпраця між Україною та РФ неможлива. Один український експерт вважає, що співпраця може вестися щодо деокупації та компенсації завданих збитків. Один російський експерт висловив думку, що взаємовигідною може бути співпраця з різних питань, що мають значення для максимально широкого кола держав. Один німецький експерт вважає, що у разі зміни політики Росії, співпраця у всіх названих сферах може бути взаємовигідною. Інший німецький експерт висловив думку, що за теперішніх обставин Росія використовує свій економічний вплив для корумпування політичного процесу в Україні.

Відповідаючи на запитання «Взаємодія в яких сферах найбільше ставить під загрозу двосторонні відносини між Україною та Росією?» (до трьох варіантів відповідей), експерти найчастіше відзначали наступні сфери (див. Діаграму 9):

- інформаційна сфера, ЗМІ: 67% німецьких, 60% українських, 56% російських експертів (це єдина сфера, яку вважають однією з найбільш загрозливих для двосторонніх відносин абсолютна більшість опитаних експертів з усіх трьох держав);
- міжнародна політика: 78% російських, 56% німецьких, 25% українських експертів;
- регіональна безпека: 56% німецьких, 50% українських, 44% російських експертів;
- енергетика: 50% українських, 44% німецьких, 33% російських експертів.

Варто зазначити, що жоден опитаний експерт не зарахував до найбільш загрозливих для двосторонніх відносин наступні сфери взаємодії (див. Діаграму 9):

- кліматичні зміни, екологія;
- охорона здоров'я;
- боротьба проти злочинності;
- захист від тероризму.

Окрім того, економіку до найбільш загрозливих для двосторонніх відносин сфер взаємодії віднесли лише 22% німецьких та 5% українських експертів (і жоден російський експерт).

Нагадаємо, що економіка була першим, кліматичні зміни й екологія — третім, охорона здоров'я — четвертим, а боротьба проти злочинності — п'ятим найбільш частим вибором опитаних експертів як потенційно взаємовигідні сфери співпраці (див. Діаграму 8). Отже, за балансом позитивних та негативних оцінок, самі ці сфери можна розглядати як потенційно найбільш перспективні й найменш ризиковані для двосторонньої співпраці, якщо для цього будуть належні передумови.

Найбільш проблемною серед потенційних сфер взаємодії, за оцінками експертів, є інформаційна сфера та ЗМІ — перше місце за негативним потенціалом для двосторонніх відносин України і Росії (див. Діаграму 9), натомість останнє — у переліку потенційно взаємовигідних сфер співпраці (див. Діаграму 8).

3.4. ЧИ ГОТОВА РОСІЯ СПРИЙМАТИ УКРАЇНУ ЯК НЕЗАЛЕЖНУ ДЕРЖАВУ?

У відповідях на запитання «Які чинники перешкоджають сприйняттю російським керівництвом України як незалежної держави, що має право на власну внутрішню і зовнішню політику?» (респонденти мали можливість обрати до трьох варіантів відповідей), одна опція отримала підтримку абсолютної більшості експертів усіх трьох держав (див. Діаграму 10):

- імперська ідеологія / віра керівництва РФ у концепції «русского мира», «триединого русского народа»: 67% російських, 65% українських, 56% німецьких експертів.

Інші найбільш часті відповіді:

- побоювання нинішнього керівництва РФ, що потенційний успіх демократичної України стане прикладом для громадян РФ та інших держав, які Москва вважає зоною своїх привілейованих інтересів: 78% німецьких, 45% українських, 33% російських експертів;
- переконання керівництва РФ, що незалежність України — загроза для безпеки Росії: 56% німецьких, 45% українських, 22% російських експертів;
- прагнення включити Україну до російських інтеграційних проектів, у т.ч. економічних: 44% німецьких, 33% російських, 30% українських експертів;
- слабкість економіки України: 56% російських, 25% українських, 22% німецьких експертів.

Цікаво відзначити, що опцію потенційного успіху демократичної України як прикладу для громадян РФ

та інших держав регіону значно частіше обирали німецькі експерти (78%), ніж їхні українські (45%) та російські (33%) колеги.

Натомість російські експерти (56%) значно частіше за українських (25%) та німецьких (22%) колег вказували на слабкість економіки України як чинник, що перешкоджає сприйняттю російським керівництвом України як незалежної держави.

Прикметно також, що чинник залежності України від підтримки ЄС і США (про яку часто згадують російські політики та пропагандистські інформаційні ресурси), а також присутність у виборних органах влади України представників проросійських сил — були найменш частим вибором серед експертів усіх трьох держав (див. Діаграму 10).

Пропонуючи власні опції відповіді, один український експерт написав, що проблема полягає не у сприйнятті російським керівництвом України як незалежної держави, а у сприйнятті її як загрози. Інший український експерт відзначив «екзистенційне несприйняття» російським керівництвом України і Заходу. Один російський експерт висловив думку, що керівництво РФ не розглядає Україну як незалежну державу в принципі і бачить її як залежну або від Москви, або від Вашингтону, Брюсселю чи Берліну. Інший російський експерт вважає, що на теперішню позицію російського керівництва має вплив відповідний запит старшого покоління росіян. Один німецький експерт висловив думку, що на сприйняття російською владою України впливають тісні історичні зв'язки між двома народами з часів Русі, а також безпекові міркування РФ.

Діаграма 10.

Які чинники перешкоджають сприйняттю російським керівництвом України як незалежної держави (до трьох варіантів)

Діаграма 11.

Чинники формування у громадян РФ сприйняття українців як окремого народу з правом на незалежну державу (до 3 варіантів)

У відповідях на запитання «Які чинники могли би сприяти формуванню у більшості громадян РФ сприйняття українців як окремого народу з правом на незалежну державу, власну внутрішню і зовнішню політику?» (респонденти мали можливість обрати до трьох варіантів відповідей одночасно):

- найбільшу підтримку українських експертів (50%) отримала опція вступу України до ЄС та/чи НАТО, тоді як для російських та німецьких експертів (по 33%) ця опція — лише на третьому-п'ятому місцях;
- найбільш частий вибір російських експертів (78%) — розбудова сильної економіки, досягнення високого рівня життя в Україні; цю опцію також підтримали 67% німецьких і лише 45% українських експертів;
- німецькі експерти віддали перевагу опції побудови сильних демократичних інституцій і забезпечення верховенства права в Україні (78%); цю ж опцію підтримали 67% російських і лише 40% українських експертів (див. Діаграму 11).

Отже, російські та німецькі експерти більше за своїх українських колег покладаються на розбудову економічно сильної, демократичної та правової держави як на чинники формування у громадян РФ сприйняття окремішності та незалежності України.

Цікаво також відзначити, що німецькі експерти (56%) покладають більше надій на припинення антиукраїнської пропаганди в російських ЗМІ, ніж їх російські (33%) та українські (20%) колеги.

Попри доволі поширену в Україні позицію, що більшість росіян ніколи не сприйматимуть українців як окремих народ, а Україну — як незалежну державу, лише один опитаний український експерт обрав опцію відповіді «ніщо не допоможе», і жоден російський чи німецький експерт так не вважають (див. Діаграму 11).

Пропонуючи власні опції відповіді, один український експерт висловив думку, що росіяни почнуть сприймати українців як окремих народ лише у випадку розпаду самої РФ. Натомість інший український експерт у опції власної відповіді зазначив, що більшість росіян вже зараз сприймають Україну як окрему державу, а українців як окремих народ.

3.5. МОДЕЛІ СПІВІСНУВАННЯ

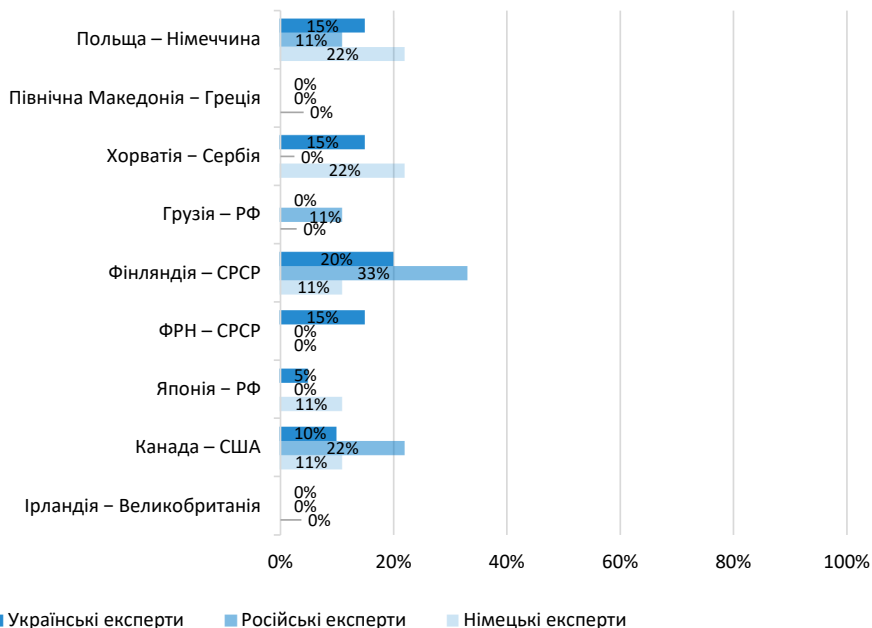
Жодна з опцій відповіді на запитання «Відносини між якими країнами могли би стати оптимальною моделлю співіснування України та РФ?» (можна було обрати один варіант або запропонувати власний) не здобула підтримки більш як третини опитаних експертів з України, Росії чи Німеччини. А з-поміж запропонованих експертами власних опцій відповіді також не було таких, які повторювалися би більш як двічі. При цьому в середньому частіше за інші опції експерти обирали наступні моделі співіснування (див. Діаграму 12):

- Фінляндія — СРСР (33% російських, 20% українських, 11% німецьких експертів);
- Польща — Німеччина (22% німецьких, 15% українських, 11% російських експертів);
- Канада — США (22% російських, 11% німецьких, 10% українських експертів);
- Хорватія — Сербія (22% німецьких, 15% українських, 0 російських експертів).

Українські експерти обрали наступні моделі: Фінляндія–СРСР (20%), Польща–Німеччина (15%), Хорватія–Сербія (15%), ФРН–СРСР (15%), Канада–США (10%), Японія–РФ (5%). Окрім того, як власні опції відповіді два українські експерти запропонували як оптимальну модель відносин Польща–Росія; один експерт — модель відносин Греція–Туреччина. Ще один експерт висловив думку, що «із Росією жодна модель не спрацює».

Діаграма 12.

Відносини між якими країнами могли б стати оптимальною моделлю співіснування України та РФ? (один варіант)

Російські експерти обрали такі опції: Фінляндія—ЄС (33%), Канада—США (22%), Польща—Німеччина (11%), Грузія—РФ (11%). Один із російських експертів висловив думку, що «оптимальною моделлю була би відповідь Канада—США для двосторонніх відносин, але у реальності вона малоймовірна сама по собі й не повною мірою відповідатиме інтересам українського народу».

Німецькі експерти обрали наступні моделі: Польща—Німеччина (22%), Хорватія—Сербія (22%), Фінляндія—ЄС (11%), Японія—РФ (11%), Канада—США (11%). Один німецький експерт висловив думку, що жодна із запропонованих моделей не підходить. Інший німецький експерт запропонував як оптимальну модель відносини Кіпр—Туреччина.

3.6. ПОТЕНЦІЙНІ ФАСИЛІТАТОРИ

З-поміж відповідей на запитання «Який зовнішній гравець має найкращі можливості посприяти врегулюванню конфлікту (в широкому сенсі) між Україною та РФ?» (можна було обрати один варіант або запропонувати власний) двома очевидними фаворитами експертів були США та ЄС. При цьому, якщо російські та німецькі експерти віддали рівну кількість голосів цим обом акторам, то українські експерти віддали явну перевагу США (див. Діаграму 13):

- США: 50% українських, по 33% російських та німецьких експертів;
- ЄС: 5% українських, по 33% російських та німецьких експертів;

Варто також відзначити, що принаймні невелика частина опитаних експертів покладають надії на врегулю-

вання на двосторонньому рівні, а також на ОБСЄ, G-7 й НАТО, але жоден експерт не обрав ООН, у Статуті якої ціль підтримання миру значиться першою.

Пропонуючи власні опції відповіді, один український експерт називав Міжнародний кримінальний суд, інший — припустив, що конфлікт вичерпається у разі внутрішніх змін і трансформацій у самій РФ. Один російський експерт запропонував Казахстан у якості зовнішнього гравця-фасилітатора. Один німецький експерт висловив думку, що посприяти врегулюванню можуть об'єднані зусилля ЄС, Франції, Німеччини і США.

Відповідаючи на запитання «Яким може бути внесок громадських організацій України та РФ до врегулювання конфлікту між двома державами?» (респонденти мали можливість обрати до трьох варіантів відповідей або запропонувати власний):

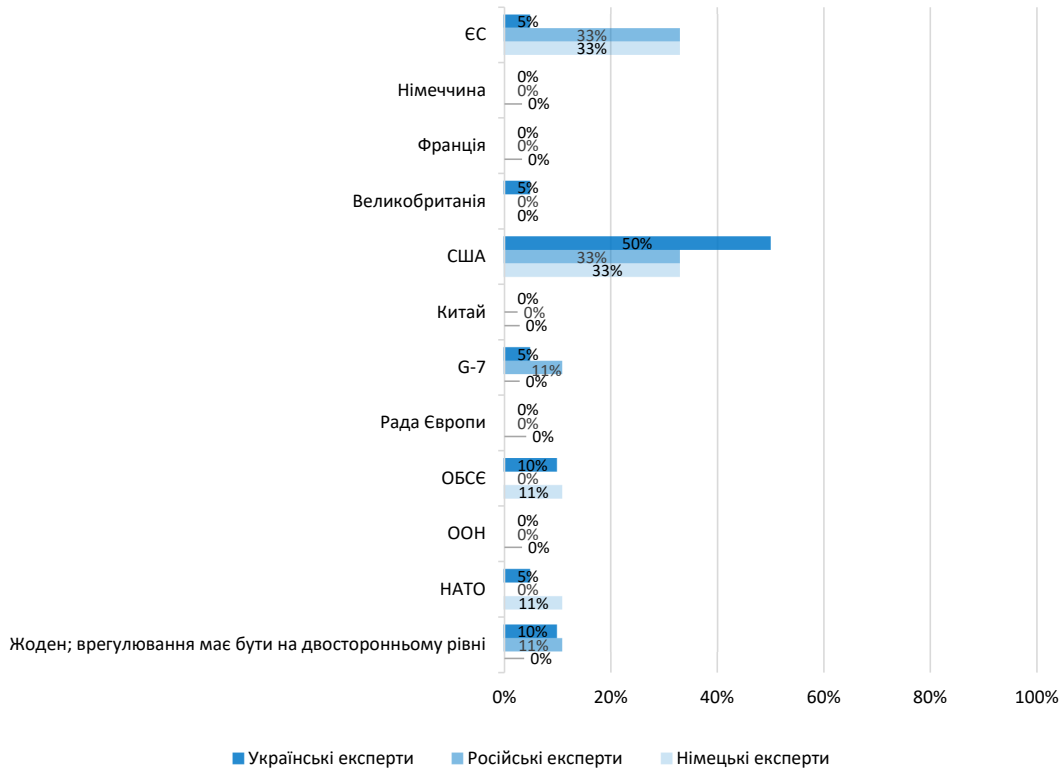
- російські та німецькі експерти (по 78%) найчастіше обирали опцію «запропонувати експертні майданчики для дискусій з питань, які є табуованими чи надто чутливими для політиків», тоді як серед українських експертів цю опцію обрали лише 25%;
- натомість найбільш популярною опцією відповіді українських експертів (55%) була: «сприяти вирішенню проблем порушень прав людини, зокрема в ОРДЛО та у Криму» — не найбільш частий вибір німецьких (44%) та російських (33%) експертів (див. Діаграму 14).

Помітними також є відмінності у частоті вибору експертами різних держав наступних опцій:

- «сприяти підвищенню зацікавленості українського

Діаграма 13.

Який зовнішній гравець має найкращі можливості сприяти врегулюванню конфлікту між Україною та РФ? (один варіант відповіді)

Діаграма 14.

Яким може бути внесок громадських організацій України та РФ до врегулювання конфлікту? (до трьох варіантів відповідей)

та російського суспільств у завершенні конфлікту і виході на мирне співіснування»: 56% німецьких, 44% російських, 35% українських експертів;

- «сприяти зниженню напруги і налагодженню довіри між українським та російським народами»: 67% німецьких, 44% російських і лише 15% експертів.

Загалом, опитані українські експерти покладають менше надій на потенційний внесок громадських організацій до врегулювання конфлікту, ніж їх російські та німецькі колеги (див. Діаграму 14).

Пропонуючи власні опції відповіді, один український експерт висловив думку, що громадські організації можуть запропонувати неpubлічні експертні майданчики для діалогу з екзистенційних питань, що лежать в основі конфлікту. Інший український експерт запропонував «внесок у повалення авторитарного агресивного режиму в Росії». Ще один український експерт — посилення спроможностей української армії через волонтерські організації. Один український експерт висловив думку, що громадський сектор у Росії знищено, тож впливати він не може.

4

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Окрім виявлення важливих для кращого розуміння відносин України та РФ позицій українських, російських та німецьких експертів, дане дослідження також окреслило потребу в подальшому комплексному й ґрунтовному дослідженні цієї проблематики, що сприяло би формуванню стратегічного бачення, заснованого на аналізі взаємозв'язків усього спектру чинників, які впливають на ці відносини як у двосторонньому вимірі, так і у регіональному та світовому контекстах.

З метою уточнення проблематики таких перспективних досліджень на майбутнє, опитаним експертам з України, Росії та Німеччини було запропоновано вказати власні варіанти запитань, які, на їх думку, було би варто поставити у контексті вивчення українсько-російських відносин. Експерти назвали такі питання:

- наслідки окупації Криму для двосторонніх відносин;
- хто найбільше зацікавлений у продовженні конфлікту;
- роль еліт двох держав у розпалюванні та можливо-му врегулюванні конфлікту;
- як сформувати політичну волю для вирішення конфлікту;
- можливі варіанти реалізації та модернізації Мінських домовленостей;
- дослідження довготермінового варіанту розвитку подій на 20-25 років з урахуванням зміни одного покоління;
- хто і яким чином може впливати на поведінку РФ на світовій арені;
- як змінити імперську ментальність росіян;
- як респондент визначає події на Сході України (російсько-українська війна, російська агресія, громадянська війна, повстання) — для кореляції цієї відповіді з іншими позиціями.

АВТОР

Максим Хилько, директор програми «Російські та Білоруські Студії» Ради зовнішньої політики «Українська призма».

ЕКСПЕРТИ, ЯКІ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ У ОПИТУВАННІ

Барбашин Антон, Белановський Сергій, Белєсков Микола, Герасимчук Сергій, Гуліна Ольга, Захарова Олена, Каздобіна Юлія, Капітоненко Микола, Коваль Надія, Кравченко Валерій, Крумм Рейнхард, Майстер Стефан, Максак Геннадій, Манжолла Володимир, Мельник Олексій, Мироненко Віктор, Офіцеров-Бельський Дмитро, Пагунг Сара, Полушкін Гаррі, Розумний Максим, Рьотіг Марсель, Степико Михайло, Тодоров Ігор, Умланд Андреас, Федуняк Сергій, Филипенко Артем, Фішер Сабіне, Фойгт Карстен, Шульга Дмитро, а також ще чотири українських, чотири російських і один німецький експерти, що віддали перевагу зберегти анонімність.

ВИХІДНІ ДАНІ

Фонд імені Фрідріха Еберта | Представництво в Україні
01004 Україна, Київ, Пушкінська 34

Відповідальний за друк:
Марсель Рьотіг | Директор, ФФЕ Київ
Тел.: +38 (044) 234 0038 | Факс: +38 (044) 451 4031
<http://fes.kiev.ua>

Замовлення публікацій:
mail@fes.kiev.ua

Комерційне використання усіх публікацій, виданих Фондом ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) не дозволяється без письмового дозволу ФФЕ.

ПРЕДСТАВНИЦТВО ФОНДУ ІМ. ФРІДРІХА ЕБЕРТА В УКРАЇНІ

Фонд ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) - це політичний фонд, центральний офіс якого знаходиться у Німеччині. Наша діяльність зосереджена на ключових ідеях та цінностях соціал-демократії: свобода, справедливість та солідарність. Наша міжнародна співпраця забезпечується мережею представництв в більш ніж 100 державах. Наші зусилля спрямовані на підтримку політики мирної співпраці та прав людини, допомогу у створенні та консолідації демократичних інститутів, що базуються на засадах соціальної справедливості та верховенства

права, такими як вільні профспілки та сильне громадянське суспільство.

Ми активно виступаємо за соціальну, демократичну та конкурентоздатну Європу в рамках євроінтеграційних процесів. Саме в дусі цих принципів Представництво ФФЕ у Києві, з часу свого заснування у 1996 році, підтримує діалог з українськими партнерами, в тому числі із ширшого кола питань, таких як демократичний сталий розвиток та безпека людини.

УКРАЇНА — РОСІЯ: ЧИ МОЖЛИВЕ БЕЗКОНФЛІКТНЕ СПІВІСНУВАННЯ?

Українських, російських та німецьких експертів об'єднує усвідомлення неможливості швидкого вирішення конфлікту між Україною та РФ, а популярні «прості» рецепти врегулювання викликають у опитаних фахівців скепсис.

Серед експертів немає єдиної думки щодо оптимальної моделі співіснування України та РФ, проте є спільні позиції щодо того, які сфери взаємодії є найбільш, а які — найменш ризикованими для двосторонніх взаємин.

США та ЄС, на думку опитаних фахівців, є тими зовнішніми гравцями, які мають найкращі можливості посприяти врегулюванню конфлікту між Україною та Росією.